

POSITION

STATISTIKKEN I DEN KOLONIALE FELT, ANTROPOLOGIEN I DET KOLONIALE ARKIV

JENS CHRISTIANSEN

Begrebet data betegner på en gang noget bekendt og noget fremmed: På den ene side har mange af os et intuitivt begreb om data; på den anden side kan betydningen af data nemt forandre sig, når man går fra én disciplin til en anden. Mens feltnoter er data for etnografen, vil de samme feltnoter muligvis fremstå anekdotiske eller usystematiske for statistikeren. Hvad der er data, afhænger derfor af det analytiske blik, som kastes på en genstand eller et fænomen. Det er netop transformationen af data, som jeg vil beskæftige mig med her.

Refleksionerne i denne position udspringer af feltarbejde foretaget i et arkiv med statistiske data fra de britiske kolonier efter 2. Verdenskrig. Nærmere bestemt var jeg flere gange i det britiske nationalarkiv i Kew i efteråret 2016 og foråret 2017, hvor jeg læste kilder fra og omkring statistikafdelingen i det britiske kolonikontor (Colonial Office) i London, der blev oprettet i 1947.¹ Man kan i dette arkivmateriale finde talmateriale om for eksempel migration, befolkningsudvikling og fødevareproduktion, som det britiske imperium brugte til at regere sine kolonier med. Men ud over at afspejle det britiske imperiums begær efter at regere ved brug af statistiske data indeholder selv samme arkiv også kilder, der kan kaste lys over begrænsninger i – og modstanden imod – imperiets forsøg på at skabe data til at regere med.

Antropologen i det koloniale arkiv

Som beskrevet af Michel Foucault (1972:129) er arkivet det, der strukturerer, hvad det er muligt og umuligt at udsige. Arkivet er således en grundlæggende mulighedsbetingelse for, hvordan historien kan skrives; det er de nødvendige data for historikeren. Selvom Foucaults begreb om arkivet også har en mere metaforisk betydning, får denne idé også en vigtig praktisk betydning, når man

er på feltarbejde i et arkiv. I mit tilfælde var kildematerialet organiseret i overensstemmelse med de bureaukratiske strukturer i kolonikontoret. Det betød, at jeg måtte finde vej i kolonikontorets bureaukratiske strukturer – til tider med assistance fra historikere og arkivarer i det britiske nationalarkiv – i søgen efter relevant materiale.

At man sidder med uvurderligt arkivmateriale bliver også tydeligt, når man skal have adgang til det. Enhver kan tilgå The National Archives, og der er formelt set ikke noget, der forhindrer én i at få adgang til arkivet, så længe man registrerer sig med sit pas og beviser sin bopælsadresse. Da jeg første gang skulle tilgå arkivmateriale, blev jeg dog alligevel flere gange påmindet om betydningen af de data jeg skulle tilgå: Hver gang jeg besøgte arkivet, gik jeg igennem tre sikkerhedstjek. Første sikkerhedstjek foregik ved indgangen til bygningen, det andet, da jeg gik ind på læsesalen, og endelig da jeg forlod læsesalen. Endvidere var der flere vagter på læsesalen, og de mange overvågningskameraer var ligeledes svære at overse. Det eksisterende bureaukrati omkring arkivets bevarelse og reglerne for dets anvendelse er derved i sig selv med til at betone, at arkivet er en enestående betingelse for vores adgang til historien.

Med udgangspunkt i blandt andet Foucault og de praktiske problemer, som det koloniale arkiv præsenterer, har antropologen Ann Laura Stoler (2002) introduceret en skelnen mellem arkivet som kilde og arkivet som subjekt. Almindeligvis benytter historikere arkivet som kilde til viden om historien. Når historikere derimod problematiserer arkivet og undersøger, hvordan arkivmateriale selv er et produkt af interesser og konflikter, behandler de arkivet som subjekt. Dette implicerer en eksplicitering af de epistemologiske og politiske processer, der ligger til grund for kolonialismens arkivmateriale, data og repræsentationer. Endvidere er det en måde at lave etnografi om staten på ved at forstå de arkiver, den har produceret. Man kan sige, at studiet af arkivet som subjekt indebærer, at antropologen vender blikket mod det bureaukrati, der forsøgte at skabe viden om kolonierne. Derved er arkivet ikke bare data om historien; vi kan også forsøge at afgrænse, hvad det er muligt for os at vide noget om.

At kolonimagts interesser var centrale i dataproduktionen om imperiet, har også grundlæggende epistemologiske implikationer. Koloniale vidensinteresser har ikke blot været bestemmende for, hvordan kolonialismen udspillede sig, men også for, hvilke data vi kan bruge til at skrive om den, hvilket er en problematik, som blandt andet antropologen Bernard Cohn (1996) har udforsket i *Colonialism and Its Forms of Knowledge*. Selvom man nogle gange kan finde kilder fra rejssende, missionærer eller andre, der ikke direkte var ansat i Storbritanniens koloniale bureaukrati, må historikeren eller antropologen i arkivet ofte benytte kolonimagts beskrivelse og kan ikke selv producere data, sådan som antropologen

på etnografisk feltarbejde almindeligvis kan. Snarere end at være det subjekt, der producerer data (som antropologen gør det i feltarbejdet), kan man i arkivet kun finde, fortolke og reaktualisere allerede eksisterende data. Det praktiske problem hermed er, at nogle temaer desværre kun kan beskrives så grundigt, som kildematerialet tillader det.

Paul Basu og Ferdinand de Jong (2016) begrænser ikke den historiske antropologi til at problematisere, hvordan det koloniale arkiv er et produkt af vidensinteresser. Mens de bygger videre på Foucault og Stoler, fremhæver de også, at intet koloniregime producerer altomfattende viden om de subjekter, det forsøger at regere. Da vi som oftest kan sætte arkivets kilder sammen på nye måder for at skabe nye fortællinger, er det ikke blot muligt at analysere arkivets mulighedsbetingelser, sådan som Stoler efterspørger det. Det er også muligt at finde nye sammenhænge i arkivmaterialet, som kan benyttes til at beskrive modstanden mod imperiets dataproduktion.

Statistikeren i den koloniale felt

Læser man notater fra etableringen af statistikafdelingen i det britiske kolonikontor i 1947, ser man tydeligt, hvordan statistikere i det britiske imperium med besvær forsøgte at skabe omfattende statistiske data om Storbritanniens afrikanske kolonier. Som blandt andet Gerardo Serra (2015, 2018:668-69) også har bemærket i sine studier af statistisk og økonomisk planlægning i Ghana, var der omfattende mistillid til indsamlingen af statistiske data om imperiets afrikanske kolonier. Mange afrikanske indbyggere frygtede, at folketællingerne ville blive brugt til at beskatte dem, mens andre praktiserede, hvad statistikerne så som overtro om dataindsamlingens mulige konsekvenser. Ifølge J.E. Goldthorpe, der underviste i statistik i Østafrika, var der blandt andet en forestilling i Østafrika om, at det at tælle børn kunne føre til dødsfald blandt børnene. Desuden skyldtes mistilliden til folketællingerne ikke blot frygten for at blive beskattet; nogle befolkninger frygtede ligefrem, at folketællingerne skulle danne udgangspunkt for et kommende folkemord (Goldthorpe 1952). Mens mange i den østafrikanske befolkning muligvis har haft svært ved at se de eventuelt positive udfald af befolknings-tællinger, var de eventuelle negative virkninger alt for overhængende for dem.

Beskrivelser fra C.J. Martin (1949), der var ansvarlig for statistikafdelingen i Østafrika, samt J.R.H. Shaul (1952), der blandt andet arbejdede sammen med antropologen Max Gluckman ved Rhodes Livingstone Institute i Nordrhodesia, viser endvidere, hvordan dataindsamlingen i imperiet var betinget af eksisterende sociale relationer i de britiske kolonier på det afrikanske kontinent.² Når man skulle lave folketællinger, skulle landsbyens overhoved informeres i forvejen om

deres præcise tidspunkt. Det var vigtigt at opbygge en god samarbejdsrelation med landbyens overhoved og få ham til at følge feltarbejderen og en såkaldt „native messenger“ rundt i landsbyen (Shaul 1952:241-42). Endvidere var det vigtigt at konsultere eksperter i „afrikanske skikke“, som skulle rådgive om, hvordan feltarbejdet kunne undgå at blive fortolket som en form for hekseri (op.cit.244). Det er således ikke underligt, at statistikere skulle trænes i antropologi for at lære om lokale politiske systemer, som et notat om uddannelse fra statistikafdelingen også antyder. Endelig var indsamlingen af statistiske data baseret på såkaldt indirekte styre, da dataindsamlingen var organiseret i overensstemmelse med såkaldte „native districts“ (Shaul 1952:240). Koloniadministrationen anså dem som baseret på traditionelle institutioner, men den britiske koloniadministration havde også spillet en rolle i at konsolidere dem (Sharkey 2013). Koloniadministrationens egen administrative tradition blev derved ikke bare anvendt, men måske ligefrem reproduceret under indsamlingen af statistik.

Ifølge Martin (1949:313-15) var det foretrukket, at afrikanske embedsfolk ledede befolkningstællingerne. De skulle være i stand til at forklare hensigten med undersøgelsen og håndtere spørgsmål, som deres feltarbejde ledte til. Foruden forudgående mundtlig og skriftlig „propaganda“, der informerede om hensigter med befolkningstællingen, mente Martin, at det skabte tillid, at det ikke blot var skattepligtige, der blev registreret. Det var også dette hensyn, som gjorde, at myndighederne lavede alderskategorierne 6-15 år og 16-45 år i en østafrikansk folketælling i 1948. Dette skyldtes, at den skattepligtige alder var 18, og folketællingen ville dermed ikke vække unødvendig mistanke hos befolkningen. Man kunne endvidere sende landsbyens ældre rundt med skolebørn, der kunne fungere som assistenter. Dette ville ikke blot sænke omkostningerne ved befolkningstællingen, men også sikre dens legitimitet: Skolebørnene kunne skrive, og de ældre havde autoritet. En rapport, som kolonikontoret havde bestilt af statistiker Kenneth Hunt fra Oxford University, beskrev ligeledes, at en god måde at få en landsbys tillid på, når man skulle indsamle fødevarestatistik, var at blive introduceret til – eller arbejde sammen med – respekterede medlemmer af en landsby, hvilket skulle legitimere dataindsamlingen (The Colonial Office 1952:9).

Derudover var det også vigtigt, at de, der udførte feltarbejdet, var i stand til at foretage kulturelt fortolkningsarbejde. Shaul (1952:240) mente for eksempel ikke, at man kunne stole på afrikanske informanter, fordi de ofte blot ville give de svar, som de troede, at interviewerens ønskede. Mange informanter vidste ikke, hvor gamle de var (Martin 1949:312-13). Derfor var det nødvendigt at estimere deres alder ved at koble deres fødsel til større historiske begivenheder, som var almen viden i et lokalsamfund. Dette viser, at det er svært for staten at indsamle viden, som informanterne ikke selv har (Emigh et al. 2016:221). Derfor blev

indsamlingen af data ikke standardiseret (jf. Biruk 2018:6ff.). Det tyder snarere på at have været en proces, hvor dataindsamler og informant skulle estimere alder ved at bruge fælles historisk viden.

Afsluttende bemærkninger

For statistikere i den koloniale felt såsom Shaul og Martin var modstanden imod imperiets indsamling af statistik i Storbritanniens afrikanske kolonier et praktisk problem, der skulle overkommes, for at imperiet kunne få retvisende data om forholdene i kolonierne. For antropologen i det koloniale arkiv er modstanden imod dataindsamlingen i sig selv data, der kan give os indblik i relationerne mellem dataindsamlerne, den koloniale administration og de kolonialiserede befolkninger. Mens antropologen på den ene side kan behandle arkivet som subjekt ved at vise, hvad betingelserne for statistisk dataproduktion i Storbritanniens afrikanske kolonier var, kan man retrospektivt se, at imperiet langtfra var det eneste subjekt af betydning, når imperiet ville skabe statistiske data. Dette betyder ikke, at man som antropolog i arkivet kan overkomme det grundvilkår, at arkivet – enten konkret eller i en bredere metaforisk forstand – er en fundamental betingelse for, hvad man kan sige om historien. Men som antropolog i arkivet kan man retrospektivt finde nye sammenhænge mellem kilderne og antyde arkivets begrænsninger ved at undersøge betingelserne for indsamlingen af dets data. Kolonimagtens statistikere kunne beslutte, hvilke spørgsmål de ønskede at få besvaret, men den proces, der skulle give dem svarene, havde kolonimagten ikke fuld kontrol over.

Noter

1. Jeg kan ikke her gennemgå alle de kilder, jeg har tilgået på det britiske nationalarkiv i Kew. Nogle af de vigtigste mapper med arkivmateriale har dog været CO852/1076/1, CO852/1077/7, CO852/1078/1, CO852/1078/3, CO852/1126/5, CO852/1127/4, CO1034/3 samt CO1045/396.
2. Beskrivelsen af J.R.H. Shaul (1952) er blandt andet refereret af Gerardo Serra (2018:668), men denne kilde beskrives mere dybdegående her.

Litteratur

- Basu, Paul & Ferdinand de Jong
2016 Utopian Archives, Decolonial Affordances. Introduction to Special Issue. *Social Anthropology* 24(1):5-19.

- Biruk, Crystal
2018 Cooking Data. Culture and Politics in an African Research World. London: Duke University Press.
- Cohn, Bernard
1996 Colonialism and its Forms of Knowledge. Princeton: Princeton University Press.
- Colonial Office, The
1952 Statistics for Colonial Agriculture. Report on the Organisation of Recording and Estimating. The Colonial Office. London: HMSO.
- Emigh, Revecca Jean, Dylan Riley & Patricia Ahmed
2016 Changes in Censuses from Imperialist to Welfare States. How Societies and States Count. New York: Palgrave Macmillan.
- Foucault, Michel
1972 The Archaeology of Knowledge. New York: Pantheon Books.
- Goldthorpe, J.E.
1952 Attitudes to the Census and Vital Registration in East Africa. Population Studies 6(2):163-71.
- Martin, C.J.
1949 The East African Population Census, 1948. Planning and Enumeration. Population Studies 3(3):303-20.
- Serra, Gerardo
2015 From Scattered Data to Ideological Education. Economics, Statistics and the State in Ghana, 1948-1966. Ph.d.-afhandling: <http://etheses.lse.ac.uk/3188/>.
- 2018 “Hail the Census Night”. Trust and Political Imagination in the 1960 Population Census of Ghana. Comparative Studies in Society and History 60(3):659-87.
- Sharkey, Heather J.
2013 African Colonial States. In: J. Parker & R. Reid (eds): The Oxford Handbook of Modern African History. Pp. 151-70. Oxford: Oxford University Press.
- Shaul, J.R.H.
1952 Sampling Surveys in Central Africa. Journal of the American Statistical Association 47(258):239-54.
- Stoler, Laura Ann
2002 Colonial Archives and the Arts of Governance. Archival Science 2:87-109.